

„Én havi 250 ezer forintig vagyok hős”

Szüts Miklóssal és Vojnich Erzsébettel
beszélget J. Győri László

– Az elmúlt öt év a kultúra minden területéhez hasonlóan az önök szakmájában is radikális változásokat hozott. Mennyire volt ez váratlan?

Szüts Miklós Mi 2010-ben azt képzeltük, hogy a képzőművészetben most sem lesz semmilyen változás. (Bár emlékszem a 601-es parcellában felállítandó 56-os emlékmű pályázatára, amit Jovánovics gyönyörű emlékműterve nyert, abból valóban a szabadság gyönyörű szele fűjt, akkor boldogan azt képzeltem, hogy ezentúl ez mindig így megy majd: sok lelkes, tehetséges ember pályázik, és a legjobb pedig nyer. Azóta sem láttam ilyen pályázatot.)

A rendszerváltás utáni húsz évben a mi szakmánk a béke szigetének számított, aminek roppant egyszerű az oka: nem volt benne pénz. Közpénz pedig végképp nem volt. Pontosabban szólva csak anyni, hogy azt a helyet, ahol kiállítottunk, az adófizetők pénzéből tartották fenn. Radnóti Sándor valamikor a 2010-es választások körül egy cikkében azt jövendölte, hogy nem lesz kultúrkampf, mert a Fideszt nem érdekli a kultúra. A papírforma valóban ez is volt. Ez azonban tévedésnek bizonyult. A Fidesz tisztában van a szimbolikus politizálás jelentőségével, és szemben az ellenzékkel, eredményesen használja is annak eszközeit. Márpedig a szimbolikus politizáláshoz hozzátartozik a kultúrkampf. A gond csak az, hogy sajnálatos módon nincs két kultúra, kétféle iro-

dalom, kétféle képzőművészet, kétféle zene. Ad notam Esterházy: „hogy aki jobboldali, az eleve istenhívó, ami lássuk be, sajátos gondolat”. Kurtág baloldali? És Arany János? Petőfi?

– Már hogyan lenne két kultúra, éppen most intézik, hogy legyen. A korábbi értékrend figyelmen kívül hagyásával vagy felforgatásával, kinevezéssel most hozzák létre az új kultúrát.

Vojnich Erzsébet Kerényi Imre ezt nagyon egyenesen úgy fogalmazta meg, hogy „most mi jövünk”. Ezt alá is támasztják a különböző művészeti díjakkal, amelyeket most többségükben ismeretlen emberek kaptak...

Szüts Jó, de a művészetben nincs demokrácia, ott csak a minőség számít. Ezek a fejük tetejére állhatnak, de a történelem azt tanítja, hogy a diktatúra szolgálatában nem létezik minőségi kultúra. Nem is létezhet, mert a művészet mindenekelőtt a szabadságról szól. Alkotó embernek lenni egyet jelent a szabadsággal. Aki más igényeknek, elvárásoknak akar eleget tenni, az feladja szabadsága egy részét. A szabadság pedig a művész hétköznapi munkaeszköze, nem valami elvont, megfoghatatlan lila-ság. Nem tudom, hogy ez a kollektív művészeti szakmákban, mondjuk egy zenekarban ülve hogyan működik. Emlékszem a Fesztiválzenekar alakulásának idejére. Én akkor gyakran jelen voltam a próbáikon, mert fotóztam őket. Sosem

hittem igazán, hogy kollektívában lehet dolgozni, de ott láttam, hogy milyen az, amikor ez mégis sikerül. Mámorító volt. Mindenki egy dolgot akart. Ugyanazt a szabadságot éreztem azokon a muzsikusokon, amit magunkon. Fischer Iván olyan lélektani szituációt teremtett, amelyben mindenki szabadnak érezte magát.

– *Volt ott azért még valami: talán szabadságharcnak lehetne nevezni. Ezt mindig mindenhol elmondom, de számomra a Fesztiválzenekar megalakulásával kezdődött el a rendszerváltás. Fischer Iván és Kocsis Zoltán a struktúrán kívül, a struktúra ellenére hozott létre egy új minőséget. Emlékszem, az AHZ-ban az a bonmot járta, hogy mi nem állami próbazenekar vagyunk, hanem Állami Hangversenyzenekar. Nem szerettek próbálni, Ferencsik sem szeretett próbálni. A Fesztiválzenekar viszont egy új ethoszt testesített meg. A hatalom pedig elég hülye volt hozzá, hogy nyíltan gáncsolja őket. A rádiózenekart akkoriban felügyelő Erkel Tibor a tévében kendőzetlenül beszélt is erről, amivel óriási reklámot csapott és rengeteg hívet szerzett az új zenekarnak. A zeneiken kívül politikai felhangjai is voltak az ügynök.*

Szüts Alapjában véve ugyanarról beszélünk: a szabadság szele be-süvített oda. És bebizonyosodott, hogy a minőségen kívül nincs érvényes szempont. Ez az egyetlen követelmény, csak ennek kell megfelelni.

– *A kilencvenes évek elején, a rendszerváltás eufóriájában azt reméltük, hogy ez most már így lesz.*

Szüts Azért nem sokáig gondoltuk így.

– *Persze, volt törzsi háború, volt kultúrakampf is, de engem azért meglepett, ami 2010-ben kezdődött,*

legfőképpen azért, mert a Fidesznek erre a világon semmi szüksége nem volt. Ez a hatalom megsemmisítő háborút vív saját népe ellen. Minden területen és minden lakossági csoport ellen.

Szüts Ez bennünket is váratlanul ért, de tulajdonképpen logikus, mert a Fidesz nem képes gondolkodni másban, mint háborúban. De ha visszakanyarodunk a mi szűkebb szakmánkra, azért látszik, hogy ezek a „boldog évek”, a rendszerváltástól 2010-ig terjedő időszak éveitől voltak boldogok, hogy a kapitalizmus betörésével megjelent a magán-műkereskedelem. Attól kezdve végképp nem számított, hogy a hatalom ad-e pénzt vagy sem. Nyilvánvaló volt, hogy a kulturális intézmények végletesen le vannak pusztulva, és még csak nem is remélhetnek pénzt. Két ujjamon meg tudom például számolni azokat a magyarországi kiállítóhelyeket, ahol normális a világítás. A szegedi Reök-palota és a Ludwig Múzeum. Meg persze a Szépművészeti a nagy sztárkiállítók idején. Más hamarjában nem jut az eszembe. Nagyon elegendem van abból, hogy az embernek különböző koszlott helyeken, félamatőr mozgalmárként kell kiállítania. Szeretnék olyan helyen megjelenni, ahol fehérek a falak és rendes a világítás. Ezt egyszer kaptuk meg: közös kiállításunkon, Szegeden.

Vojnich És akkor még arról nem is szoltunk, hogy a kiállításokhoz ma már végképp nem készülnek katalógusok. Nincs rá pénz. Sőt már a meghívókat sem nyomtatják. Hogy a mi kiállításainknak mégis volt katalógusuk, csakis azért van, mert mi csináltuk őket.

– *A képzőművészetnek nagy előnye, hogy nem kell lefordítani, mint az irodalmat, nem kell százfős*

szimfonikus zenekarokat utaztatni, mint a zene esetében, tehát ideálisan alkalmas lehet egy-egy ország kultúrájának reprezentálására. Vajon ez az ország miért nem fedezte fel az ebben rejlő lehetőséget?

Szüts Bennünket az elmúlt huszonöt évben alig-alig kértek fel, hogy állítsuk ki a munkáinkat külföldön. (Persze korábban sem.) Egy kezemen meg tudnám számolni az ilyen alkalmakat. Külföldről érkező felkérés végképp nincsen, hiszen minden országnak megvannak a maga művészei. Németország az egyetlen európai ország, ahol a magyar kultúra – legfőképpen az irodalom – jelen van. A DAAD-ösztöndíjak segítségével az egykori „iparterves” művészek annak idején sorra egymás után kijutottak az NSZK-ba. A rendszer úgy működött, hogy aki egyszer megkapta az ösztöndíjat, javasolhatott valakit. Ez a társaság aztán önmagán kívül, azt hiszem, soha senkit sem javasolt. Egy szűk csapat kijutott, és kapcsolatokat épített. Erzsébet szerepelt néhány nagy külföldi kiállításon, amelyek szinte kivétel nélkül női művészeknek adtak lehetőséget.

Vojnich Kivétel a cagnes-sur-meri biennále, ahová Gyetvai Áginnak, a Múcsarnok akkori kurátorának köszönhetően került ki egy képem, díjat is kaptam. Amúgy – még múcsarnokos korában – Néray Katalin is segített néhány magyar festőnek kijutni külföldi seregszemlékre, de egészen a legutóbbi időkig semmiféle átgondolt rendszere nem volt a magyar képzőművészek külföldi megismertetésének. Erre többnyire azt mondták, hogy ez nagyon drága mulatság, nincs pénz a művek biztosítására és szállítására. Egyszer – valamikor a kilencvenes években – meghívtak bennün-

ket egy nagy, önálló lengyelországi kiállításra, de kiderült, hogy a képeket egy követségi autóval, biztosítás nélkül akarják kivinni. Nem vállaltuk. Akkoriban történt, hogy Enzo Cucchi képeit egy múcsarnoki kiállításról diplomáciai kamionnal szállították vissza. A kamion balesetet szenvedett, kiégett, a képek megsemmisültek, és nem voltak biztosítva. Ráadásul az illetékesek hónapokig sumákoltak, nem szóltak a mesternek, aki miután megtudta, mi történt a műveivel, pert akasztott a Múcsarnok nyakába, amit meg is nyert. Úgy tudom, horribilis összeget fizettek kártérítésül. Azóta azért változott a világ, a magyar képzőművészetnek ma már van „exportpolitikája”, lásd a Szócs Géza-féle nagy kínai kiállítás. A kiállító nevének többségét életemben nem hallottam. Másod-, harmadosztályú festők munkáival szerepelt Magyarország egy olyan országban, ahol egy Ai Weiwei dolgozik, és ahol a képzőművészet nagyon magas színvonalú.

Szüts Azért ez is mutatja, amit mindig is mondok: nem létezik két-féle kultúra, miénk és tiétek művészet. Nap mint nap kiderül, micsoda rettenetes káderhiányban szenved a rezsim. Ezt az ideai művészeti díjazottak listája is jól mutatja. Elképesztő teljesítményeket premizálnak.

Vojnich Az MMA pedig teljességgel rátelepedett a művészeti életre. Korábban, ugye, arról beszéltünk, hogy ezen a területen azért nincs harc, mert nincs pénz. Aztán hirtelen kiderült, hogy irdatlan sok pénz van... „Adok, akinek adok, mondja az Úr.”

Szüts Egy viharos éjszakán megnéztem az MMA honlapján a nyertes pályázatokat. Éjjel egykor hagytam abba, de a feléig sem ju-

tottam el. A nyertesek 95 százalékának a nevét sem hallottam, de fejenként 2-3 milliókat kaptak kiállításra, miközben a napokban itt járt egy rangos, neves kolléga, aki elmesélte, hogy szeretne munkáiról egy könyvet megjelentetni. Mint beszámolt róla, beszélt az MMA képzőművészeti illetékesével, aki felvilágosította, hogy ha az NKA-nál pályázik, jó esetben (mert szeretünk!) 200 ezer forintot kaphat. Ha viszont náluk, az MMA-nál pályázik, megkapja a teljes összeget. Most hirtelen rengeteg pénz lett ilyen célokra...

- És minden kulturális lapban megjelent a hirdetés, hogy az MMA tagfelvételt hirdet. Egy akadémia, ahová csak úgy jelentkezhet az ember. Mi ez, ha nem maga a demokrácia?

Szüts Igen, de ezzel csak a szégyen jár, pénz nem. Tudok olyan jó nevű mestert, aki jelentkezett, föl is vették, levelezőnek... A bélyegre sem kap pénzt a levelezéshez.

- Azt hittem, legalább kifizetődő belépni. Az MMA főnöke, Fekete György régi, kipróbált kultúrharcos, már az Antall-kormány idején ő volt a kulturális tárca kemény embere. Akkor ezt még nem mondták ki így, bár ráutaló magatartást azért tanúsítottak, most viszont többször, több helyen is elhangzott: elítváltásnak nevezik a magyar értelmiség és a művészvilág lecserélését...

Szüts Esterházy Pétert Jókai Annára?

- Csak konstatom a jelenséget. Kinevezéses eljárással dolgoznak a kulturális és művészeti kánonok megváltoztatásán.

Szüts Kánonok és kánoncsinálók természetesen nálunk is vannak, mint mindenhol a világon. És a kánonon belül lenni mindig jobb,

mint kívül. Mi soha nem tartozunk semmilyen kánonba, úgyhogy személyesen nem nagyon vagyunk érintettjei az aktuális folyamatoknak. Kétségtelen, hogy nagyon szűkülnek a kiállítási lehetőségeink. Az életünk nagyon megváltozott a rendszerváltást követően, a magángyűjtés és -műkereskedelem beindulásával. A magángyűjtők – kivált az első években – nem a kánon szerint vásároltak. Ők a saját pénzüket költik, és azt veszik, ami nekik tetszik.

- Jó, de annyiban új a jelenség, pontosabban visszatérés egy régi gyakorlathoz, hogy a kánont megint a politika akarja csinálni. Ennyiben ugyanott tartunk, mint az átkosban.

Szüts A helyzet bizonyos szempontból rosszabb, mint akkor. Az átkosban gyakran éveket kellett várni egy könyv megjelenésére, de azután olyan példányszámban jelenhetett meg, amiről a mai szerzők ezer okból nem is álmodhatnak. És nagyon sok remekmű azért nem került elő a fiókokból 90 után! Tehát előbb-utóbb akkor is minden valamirevaló könyv megjelent. A képzőművészetnél mit jelentett, hogy nem vagy benne a kánonban? Kismonográfiákat leginkább csak halott művészekről adtak ki. A hivatalos kánonban nem benne lenni vagy csak a perifériáján lenni annyit tett, hogy az ember nem kapott nagy murális megbízásokat. Az nagy pénz volt. Egy ilyenből a művész egy évig kényelmesen megélt a családjával. De azért ezt az ember maga dönthette el. Személyes elhatározás volt, ki-ki maga tudta, hajt-e rá, hogy benne legyen. Ehhez érdemes volt belépni a pártba, érdemes volt a megfelelő emberekkel barátkozni. A szobrászoknak különösen kifizetődő volt benne

lenni a buliban. De ehhez nekik nem kellett jóformán semmi politikai kompromisszumot kötniük. Persze ha ügyes és szorgalmas voltál, mint Varga Imre, akkor azért évi egy Lenin-szoborral nagyot lehetett kaszálni. A szobormegrendelésekben ugyanis mindig nagy pénzek voltak. Aki szobrász szorgalmas volt, és egy kicsit tehetséges, az élt, mint Marci Hevesen. A festők a Képcsarnoknak dolgoztak. Ebbe több festőgeneráció bele is rokkant. Hetente zsúrizták a képeket, ha esett, ha fújt. Ha valaki rendszeren termelt és hetente beadott egy képet, azt a kollégákból álló zsűri készpénzért megvette. A festmény annak rendje és módja szerint bekerült a raktárba, az ügynökök pedig árulták. Eladni persze nem mindet tudták, rengeteg kép maradt a nyakukon. Meggyőződése, hogy nem lehet egy évben 52 képet festeni. Ráadásul úgy, hogy minden hétfőn reggel leszállítsd az újat, mert el kellett érned a kedd délelőtti zsúrizást. Hétfő reggel hosszú, tömött sorokban vitték a kollégák a képeket az Aulich utcába. Vasárnap este még vadul kenték, hogy elkészüljenek. Ebből családok éltek meg, és nem is rosszul. A rendszerváltás itt valamivel korábban érkezett, mert valamikor a nyolcvanas években egyik napról a másikra megszűntették.

Vojnich Először csak elkezdtek bizományba átvenni a képeket, ami azt jelentette, hogy az illetők nem kaptak pénzt a zsúrizás után, csak az eladás után. A biztos és azonnali bevételre csak a még egyenlőbbek számíthattak. Új volt az is, hogy a hetvenes években a zsűri szabta meg az árat. A nyolcvanas évektől pedig egységes összeget határoztak meg. Mindenki körülbelül ugyanannyit kapott – természetesen

a még egyenlőbbek kivételével, ők ugyanis többet.

– *A kép mérete sem számított?*

Vojnich Ezek egységes méretű képek voltak, 50×70-esek vagy 60×80-asok. Ezek a boltban vásárolható, szabvány ékrámák méretei. Nagyméretű képeket nem lehetett eladni, kicsiket pedig nem érte meg festeni. De ebből a termelésből jól meg lehetett élni. (Mi ebből a rendszerből tudatosan kimaradtunk. Miklós inkább szakmáiban lemezborítókat tervezett a Hungarotonnak, én meg gyerekeket szültem.) A rendszerváltás után, a képcsarnoki szisztéma megszűnésével aztán nagy drámák történtek, rengetegen hagyták el a szakmát, kerestek új megélhetési forrást. Mások pedig „áruházi” árusításra kezdtek termelni.

– *Térjünk vissza oda, hogy a MMA megkapott mindent, pénzt, paripát, fegyvert, díjakat oszt, kinevezi az új művészeti elitet. A változások egyik következménye, hogy néhány kedvezményezett nagy pénzzel járó megrendeléseket kapott, és az országot rövid idő alatt telehintették olyan hihetetlen szobrokkal, mint a Falk Miksa utcai Colombo-szobor, a Puskás Ferenc-szobor, Pécssett Weöres Sándor szobra meg a többi.*

Vojnich Ne feledkezzünk meg a millennium évében született elképesztő mennyiségű (és minőségű) Szent István-szoborról és társairól sem! A festészetben ugyanilyenek voltak a Kerényi Imre által megrendelt képek. A probléma az, hogy a magyar kultúrát ma olyan emberek penetrálják, mint Fekete és Kerényi. Az MMA a Széchenyi Művészeti Akadémiával szemben fogalmazta meg magát, így jött létre. Egy baráti társaság alapította, majd húsz-egynéhány évvel később

az alaptörvénybe is beemelték, majd minden eddig elképzelhetőnél sokkal több pénzt odalöktek neki, ami már eddig is súlyos zavarokat okozott a magyarországi művészeti életnek, hiszen a Széchenyi Akadémia nem kapott pénzt, az NKA-t pedig nyilvánvalóan el fogják sorvasztani. Csak hogy tisztán lássunk: mondjuk, a Nemzeti Bank egyetlen „kulturális” projektjére, a nyolc darab ezüst és réz Seuso-csupor visszavásárlására nagyságrendekkel többet költött, mint amennyi az összes magyarországi múzeum egyéves műtárgybeszerzési kerete! Mondom, az összes magyar múzeummé! Ezek elképesztő aránytalanságok. Minden erről szól: majd MI megmondjuk nektek, édes népem, hogy mi a jó, mi a szép... Veszünk nektek egy vagyonért Munkácsyt is, ha jók lesztek. Tombol az aránytalanság és a hozzá nem értés. Ez jó ideje világosan látható. Aki tehát a munkájához támogatásban szeretne részesülni, kénytelen az MMA-hoz fordulni. Az NKA egyik másik kuratóriumában ma még olykor szakmai szempontok is szerepet játszanak, bár ezeket a grémiumokat is úgy alakították át, hogy tagjaik kedvesek legyenek a hatalomnak. De ott legalább a látzatra ügyelnek, míg arról, hogy az MMA milyen elvek és szempontok alapján, milyen módszerrel, hogyan osztja a pénzt, fogalmunk sincs. Nyilván rengeteg csóró művész kényszerűségből besorol hozzájuk.

Szüts Én egy rádióműsorban egyszer, amikor „a nemzet művésze” címről és a vele járó 660 ezer forintról esett szó, azt mondtam, hogy bár engem nem fenyeget az a veszély, hogy megkapom, merőben teoretikusan kijelentem, hogy én havi 250 ezer forintig vagyok hős.

Mert ha megkínálnának ilyen sok pénzzel, és nem kellene mást csinálnom, mint amit most csinálok, hát nem tudnék nemet mondani. Végtére is nem kérnek érte semmit. Itt van a nagy csapda. Mert a díjazottak között sokan egy sort sem írnak le másképp, mint eddig, viszont urasan megélnék ennyiből. Csak éppen legitimálják ezt a lehetetlen szisztémát! Ami szomorú történet, az a Bukta Imréé, aki először kilépett az MMA-ból, majd visszalépett. És külön szomorú benne az, hogy Bukta Imre nagyon nagy művész. A Múcsarnok-beli kiállításakor bekérezkedtem a Klubrádióba, és egy órát beszéltem róla, próbáltam mindenkit rábeszélni, hogy menjen el, nézze meg.

Vojnich Visszatérve korábbi kérdésére, a magyar képzőművészet nemzetközi promóciójára: ezt a kiállítást úgy kellett volna végighurcolni Európán, mint a véres kardot, és örülni kellene, hogy van egy ilyen művészünk! Ehhez képest nem történt semmi. Pedig Bukta vitán felül nagy művész, MMA-tag, tehát az ő emberük! Hát miért nem nyomnak bele néhány millió forintot, miért nem szerveznek neki néhány nagy kiállítást? Ha az MMA a művészetéről szólna, biztosan ez történne. De nem arról szól, hanem a havi apanázsáról és a támogatások osztogatásával a kiszolgáltatottak számának szaporításáról. És jellemző, hogy azokat, akik csak most jelentkeznek, alaposan megnézik, hová vegyék fel: a pénzes kategóriába, vagy abba, ahol egyelőre nem fizetnek.

– *Azért, gondolom, aki jól viselkedik, előbb-utóbb csak kap egy kis pénzt. Biztosan van perspektívája a belépésnek...*

Szüts Azok a kollégák, akik nem kapnak pénzt, nyilván ebben re-

ménykednek. És közben közülük sokan nyomorognak. A válság nagy bajt okozott.

– *Elszegényedtek az emberek, és még annyi képet sem vásárolnak, mint korábban?*

Szüts Ez csak az egyik fele a dolognak. Az elszegényedés mellett ott a hitelvesztés is. Sokan befektetésképpen vásároltak képeket árveréseken. És amikor kitört a válság, és ők hónapok alatt egy-egy képpel – mert megszorultak, és áruba akarták bocsátani – visszasátáltak oda, ahol azt vették, kiderült, hogy a válság ott is válság: csak az egykori vételár negyedét kapják érte. Aki vel ez megtörtént, nagyon meg fogja gondolni, hogy még egyszer műalkotásokba fektesse a pénzét.

– *Önök az elmúlt öt évben komoly politikai szerepet vállaltak. Ott lehetett látni önöket a nyugdíjpénztárak elrablása ellen szervezett tiltakozásokon, tüntetéseket szerveznek, Szüts Miklós beszélt az Operaház előtti első nagy tüntetésen. Azért ez nem az a klasszikus képzőművész szerep. Kollégái többsége kerüli is az effajta szerepvállalást. Mi indította önöket a megszólalásra?*

Szüts A nyugdíjpénztárak bekebelezése elleni tüntetés az én ötletem volt. Mindenkinek szíve joga eldönteni, hogy vállal-e ilyet vagy sem. Ráadásul a képzőművészek jelentős többsége nem véletlenül fest és nem ír. Sokukban gátlások is dolgoznak, félnak a megszólalástól. Mi úgy kerültünk bele a tiltakozásokba, hogy egy ponton együtt és külön-külön is úgy éreztük, nem hallgathatunk tovább. Az értelmiségnek feladata, hogy felemelje a hangját. Ezért vállaltunk közéleti szerepet. Más kérdés, hogy amikor most március 15-én végigmentünk a Keletitől az Astoriáig, és végighallgattuk a beszédeket, szomorú-

an konstatáltuk, hogy nincsenek ott a gyerekeink. És a barátaink gyerekei sincsenek ott. Lehet, hogy valamit rosszul csináltunk?

– *Nem lehet, hogy a gyerekeink – ha eddig még nem tették át a székhelyüket külföldre – úgy gondolják, nem adekvát válasz a tüntetés? Hogy a demonstrációk teljesen egyformák? Hogy mindig ugyanazok beszélnek, és mindig ugyanazt mondják, majd mindenki kórusban elkiáltja magát, hogy „nem hagyjuk!”, aztán mégiscsak mindenki hagyja, és hazamegy? Teljesen rutinszerűek és frusztrálóak ezek a megmozdulások. Két tüntetés közben pedig semmi érdemleges nem történik. Pontosabban az történik, ami a Brian élete című Monty Python-filmben, ahol a rómaiak ellen lázadó különböző csoportok apróságok miatt viszálykodnak. A lehetséges ellenzéki csoportok mintha csak azon versengenének, melyik csak a gyorsabban magát.*

Vojnich Mi a tüntetések majd mindegyikén ott voltunk, és a legtöbbnek nem sok értelme volt, leszámítva például az internetadó elleni tiltakozást vagy a két évvel ezelőtti diákmegmozdulásokat, amelyek meghátrálásra kényszerítették a hatalmat. Megjegyzem, akkor azért a fiatalok is nagy számban ott voltak, pontosabban ők voltak többségben.

Szüts Hogy volt-e értelmük a tüntetéseknek vagy sem, ma még nem tudhatjuk. Én inkább azt gyanítom, hogy a gyerekeink többségének nincs igazán szignifikáns demokráciavíziója. Talán nem gondolnak semmi különösebbet a demokráciáról, de lehet, hogy nem is hisznek benne. Konkrét példa: az egyik lányom hazajött az egyetemről, és dühöngött, mert nem lehetett vizsgára jelentkezni, összeomlott a szá-

mítógépes rendszer satöbbi. Mondtam, miért nem csináltok botrányt? Miért nem fordultok a hallgatói önkormányzathoz? Mire ő: ugyan, ott csak karrierista gazemberek ülnek, azokhoz nem lehet fordulni. Bosszankodnak, de eszükbe sem jut leváltani a karrierista gazembereket és nem karrieristákat választani a helyükre.

– *Nem lehet, hogy a gyerekek azért is hagyják ezt annyiban, mert nekik ez már nem pálya? Ezek a gyerekek már globális méretekben gondolkodnak.*

Vojnich Londonból vagy Barcelonából nézve tényleg teljesen más képp látszanak az itteni állapotok. Attól tartok, nevetségeseknek.

– *A veszteségeket szerintem még senki sem mérte fel igazán. Az elmúlt években elment vagy félmillió képzett fiatal. Ezeknek csak egy töredéke jön majd haza. Széthullott családok, nagyszülők, akik csak skype-on látják az unokákat, egy értelmiségi generáció java kiesik...*

Szüts És aki elmegy, az ott a gyereket már nemigen tanítja meg magyarul. Nekem a magyar nyelv a hazám, és ezért ez különösen fájdalmas. De be kell látnom, hogy ez nekem fáj vagy fájna, én döglénék bele például helyükben a nyelvi hontalanságba... Én a magyaron kívül azért beszélek még három nyelven, de ahogy a gyerekeim tudnak, mondjuk, angolul, attól a szavam eláll. Talán ők már angolul vagy franciául is ugyanúgy otthon lesznek... Hol itt lesznek otthon, hol ötszáz kilométerrel arrébb, ki tudja?

– *Tarr Béla a Mozgó múlt havi számában olvasható interjújában arról beszél, hogy a legnehezebb a lelkekben okozott károk helyrehozása lesz. Itt rekordidő alatt akkora pusztítást végeztek, amit nemzedé-*

kek alatt lehet majd csak helyrehozni. A struktúrákat még csak-csak vissza lehet majd állítani, de a lelkekhez nagyon sok idő kell majd.

Vojnich A struktúrákkal sem lesz olyan könnyű dolga a következő hatalomnak. Azt pedig azért legalább magunknak ismerjük be, hogy a pusztítást nem írhatjuk kizárólag az elmúlt öt év kontójára. Másfél csillogó szemű év után a politika és a politikus olyan mértékben járatta le magát, hogy a gyerekeink undorodva fordulnak el mindentől, ami ehhez kapcsolódik. Nem voltak hagyományaink. A rendszerváltás utáni első magyar parlament nem volt rosszabb, mint bármelyik más ország parlamentje. Sok jó szándékú értelmiségi ült ott.

– *Hadd mondjak ellent: a tagadhatatlanul rendes emberek és a pár fényes elme mellett azért kalandorok, címeres gazemberek és cinikus karrieristák is jelentős számban ültek ott. Közös volt a képviselők többségében a helyzetükből természetesen fakadó tapasztalatlanság, és nagy részükre jellemző volt a hirtelen és gyors felemelkedés folytán fellépő „keszonbetegség”. Sokan képtelenek voltak kezelni a helyzetet, az agyuk megsínylette, összeropantak és belehülyültek, hogy egyik pillanatról a másikra bekerültek a hatalomba.*

Szüts Ez így van, de ez is abból fakad, hogy az azelőtti ötven évben sem voltak polgári hagyományaink. Az azelőtti korszakról megint csak tudjuk, milyen volt. Tehát hiába példálózunk Angliával, Franciaországgal, sőt akár Németországgal is. Ez utóbbiban egyáltalán nem véletlen, hogy Gauck lett a köztársasági elnök, aki egyben tudta tartani és nyilvánossá tudta tenni a Stasi-iratokat. Ehhez az ő személyén kívül kellett a megfelelő

tradíciók, amik nálunk hiányoztak.

Vojnich Itt viszont megpróbáltak nem létező hagyományokat új-jáéleszteni. Emlékszem, a szavam is elállt, amikor megláttam a tévében Sinkovics Imrét cserkésznek öltözve, rövidnadrágban a húsvéti körmenetben. Egyszerre volt végtelenül szomorú és nagyon röhejes.

– *Volt kormánytag, aki díszmagyart is csináltatott. Előkerült a naftalinból az árvalányhaj, a kacagány, a buzogány és mindenféle fantáziaruha. Én pedig csak a derű óráit számoltam...*

Szűts A politika ezekkel is a saját legitimitációját akarta megtalálni. 1956 mint legitimitáció kevés volt, és nem is kellőképpen tisztázott: a forradalom nem volt kibeszélve, ezért akart a hatalom visszamenni a kommunisták elé. Márpedig az az időszak, a Horthy-korszak végképp ezer sebből vérzett. A politika iszonyatos legitimitációs válságban van mindmáig. És a gyerekeink ezt a káoszt látják: a rendszernek nincs ideológiai legitimitációja, nem hiszik és nem veszik komolyan, amit a politikusok mondanak. És mi sem tudunk nekik semmit mondani. Nincsenek olyan pontok a történelmünkben, amelyek a kötődés lehetőségét nyújtják. Nincs olyan család ebben az országban, amelyen ne gázolt volna át a történelem.

– *Mit gondolnak, mi lesz ebből? Nyilván Orbán hatalma sem tart majd örökké, de azzal, hogy kétszer is megválasztotta és birkaként tűri a diktatúra kiépítését, a társadalom nagyon nehéz helyzetbe hozta*

önmagát. Meg lehet ezt úszni polgárháború nélkül?

Szűts Erre nálunk sokkal okosabbak is csak széttárják a kezüket. A kérdést senki sem tudja megválaszolni. Egyszer a rádióban hallottam egy könnyűzenésszel készült interjút, aki számos érdektelen dolog után egyszer csak azt mondta, hogy ő tulajdonképpen nagyon boldog, mert ameddig vissza tud tekinteni a családjá történetében, az övé az első olyan generáció, amelynek az életében nem volt háború. Tényleg a miénk az első ilyen nemzedék. Remélem, hogy ezt az emberek tudják, és ez a tudat viselkedéstartó erőnek bizonyul majd. Józan számítás szerint itt belátható időn belül éhséglázadás nem lesz.

– *Ezt mire alapozza? Ebben az országban emberek milliói élnek mélyszegénységben, gyerekek százai nem jutnak élelemhez, és egyre többen csúsznak le, kerülnek a legmélyebb nyomorba. Őket ez a rezsim meg akarja semmisíteni. „Éhhalálra ítél ez a rend” – ezt érezhetik. Nincs veszténivalójuk.*

Szűts Igen, de ezek az emberek egyenként nyomorognak, egyenként élnek át, hogy éhhalálra vannak ítélve, hogy harmadrendű állampolgárok, hogy a gyerekeik sem számíthatnak jobb sorsra, és ez önmagában nem elég, hogy összeálljanak. A történelem azt bizonyítja, hogy a forradalmakat és a lázadásokat sosem a baj robbantja ki, hanem a remény. A remény a változtatásra. És ez az, ami nincs most. És akkor most ennek örülünk?